

məzmun islahatları: real standartlara dögrü" (2005), "Təhsil islahatları və kurikulumların bəzərlənməsi" (2005), "Yeni fənn kurikulumlarının səciyyəvi cəhədləri" (2007), "Şəgird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi (müasir bəxışlər və konseptual yanaşmalar)" (2007), "Ümumi təhsil kurikulumlarının növləri" (2008), "Ümumi təhsil kurikulumlarının bəzərlənməsi üzrə tədqiqatların nəticələri barədə" (2009), "Məktəbəqədər təhsilin konseptual problemləri" (2011) və sair məqalələri araşdırmalarının nəticəsi kimi yazıb çap etdirir. Azərbaycan dili dərsliklərinin linqo-didaktik əsaslarının tədqiqi Ə.M. Abbasovu tədqiqatlarının aparıcı istiqamətlərindən birini təşkil edir.

Ə.M.Abbasov Təhsil Nazirliyinin, eləcə də digər təşkilatların yaratmış olduğu komissiyaların üzvü kimi verilmiş tapşırıqları layiqincə yerinə yetirir. Eyni zamanda elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasında yaxından iştirak edir. Onun rəhbərliyi ilə 4 nəfər pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi alıb, 4 nəfər onun opponentliyi ilə müdafiə edib.

Ənvər Abbasov 2006-2008-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutunda fəaliyyət göstərən N02.191 dissertasiya şurasının üzvü olmuşdur. Hazırda isə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetdə fəaliyyət göstərən FD 02.061 dissertasiya şurasının üzvüdür.

Ə.M.Abbasov müasir təlim nəzəriyyəsi ilə məşğul olan, dünyanın müxtəlif təhsil texnologiyalarını öyrənən (ABŞ, Kanada, Avstraliya, Finlandiya, İsveç, Hollandiya, Braziliya, Türkiyə, Rusiya və s.), onlara yaradıcı yanaşaraq ölkəmizdə əldə olunmuş ən yaxşı təhsil texnologiyaları ilə əlaqələndirən, milli və dünyəvi xarakterdə təhsil sisteminin qurulmasında fəal iştirak edən bir təhsil tədqiqatçısı kimi tanınır. Bu gün Təhsil Problemləri İnstitutunun Kurikulum Mərkəzində apa-

rılmış araşdırmaların rəhbəri kimi Ənvər Abbasovun fəaliyyətini respublikanın hər tərəfindən müşahidə etmək mümkündür. Bütün bunların nəticəsi olaraq o, ölkə Prezidenti tərəfindən "Tərəqqi" medalına, "Respublikanın əməkdar müəllimi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

Bu il onun anadan olmasının 60, elmi-pedaqoji fəaliyyətinin 40 ili tamam olur. Bu münasibətlə insanlığa nümunə hesab etdiyim Ənvər Məhəmməd oğlu Abbasovu təbrik edir, ona cansağlığı, yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Ф.Рустамов

Удачные годы одной жизни Резюме

В статье говорится о научно-педагогической деятельности человека, участника в строительстве системы образования, национально-цивилизационного характера, изучающего самые лучшие учебные технологии, занимающегося с современной учебной теорией Э.М.Абасова. Отмечается, что деятельность Э.Абасова, как руководителя проведенных исследований в центре Куркулула в Институте Проблем Образования, наглядно наблюдается со всех сторон республики.

F. Rustamov

Successful Years of a Life Summary

In this article it is spoken about A.M. Abbasov's scientific –pedagogical activity, who deals with modern training theory, learns progressive teaching technologies and relates them with the best teaching technologies existing in the country and takes active part in establishing new education system. It is noted that Anvar Abbasov as a chief of investigation which carried out at Curriculum Centre of the Institute of Educational Problems is famous all over the country.

Pedaqoji fikir tariximizdən

Bir məslək yolunda

Tarlan Novruzov
filologiya elmləri doktoru, professor

Azərbaycan ədəbiyyatının çoxəsrlik təcrübəsi və ənənələri göstərir ki, böyük sənətkarların yetişməsinə mühit həlledici rol oynayır və yaradıcı şəxsiyyətlərə həyatı və aktual mövzular verir, onların sələfləri və müasirləri ilə əlaqələrini tənzimləyir, sonrakı nəsillərə miras qalan mənəvi sərvətlərinin ayrı-ayrı sələfləri tərəfindən davam etdirilməsinə rəvac verir. Bu baxımdan böyük Sabirin poeziyasının təsir dairəsi daha geniş olmuşdur. Xüsusən onun Cənubi Azərbaycan şəirinə təsiri inkaredilməz fakt kimi dəyərləndirilməlidir. Sabirin davamçısı və ardıcılı Möcüzün satırı bəzə gəzəl sübutdur. XX əsr Azərbaycan satirik poeziyasının görkəmli nümayəndəsi M.Ə.Möcüzün müasirləri, ilk növbədə Sabirlə əlaqələri və bu əlaqələrin onun yaradıcılığına təsiri ədəbiyyatımız tarixində önəmli yer tutur və getdikcə daha çox tədqiqat obyektı olur. XX əsrin ortalarında yaşamış cənublu şairimiz Məhəmmədhusəyn Şəhriyar da ədəbi yaradıcılığını Sabirlə birləşdirən bəzə qırılmaz tellər diqqəti cəlb edir.

Ona görə də Sabirə Cənubi Azərbaycandakı yazıçıların münasibətindən danışarkən Şəhriyarın yeri daha qabarıq görünür.

Yaşadığı dövrdən, məkandan asılı ol-mayaraq söz sənətinin ədəbi-bədii zir-vəsinə yüksəlməsi bu iki böyük şairin bir tale oxşarlığı, mənəviyyət və əməl uyar-

lıqları vardır. Maraqlıdır ki, Sabirlə Şəhriyarın şair taleyi arasında bəzə oxşarlıq, üst-üstə düşən əqidə və əməl birliyi müşahidə edilməkdədir.

Onları uzun bir zaman kəsiyi ayırsada, yəni başqa-başqa vaxtlarda yaşasalar da, hər iki sənətkar Azərbaycan xalqının bağından qopmuşdur. Bu iki şəxsiyyət XX əsr ədəbi-bədii fikrinin hadisəsidir: biri XX əsrin əvvəllərində, digəri isə XX əsrin 30-cu illərində Sabirin ölmündən 20 il sonra Azərbaycan poeziyasının üfüqlərində parlaşırdır.

1906-cı ildə Şəhriyar Təbrizdə anadan olanda Şimali Azərbaycanda Sabir dühəsi var gücü ilə ətrafı nur səpər, Şimalı, Cənublu soydaşlarını oyadırdı. Onlar məhz əqidə, məslək və xalq istək yolunda mübarizədə, əməllərdə birləşirdi.

Hər iki şairin yaradıcılığına nəzarətdə məlum olur ki, onların həyatının dərindən qatlarına ənənə öz əsərlərində ictimai problemləri, ziddiyyətləri böyük ustalıqla əks etdirmişlər. Yaşayıb-yaratdıqları ictimai şəraitdə xalqın dərclərini, ehtiyac və arzularını bütün qəlbi ilə, varlığı ilə duy-yan M.Ə.Sabir kimi Şəhriyar da sosial həyatdan uzaqda, kənardə qalmamış, öz istedadını xalqın, vətənin, ümumən, bəşəriyyətin xoşbəxt gələcəyi uğrunda mübarizəyə həsr etmiş və sələfi Sabir kimi ömrünün sonuna qədər bu əmələ sadıq qalmışdır.

Azərbaycanın bu iki böyük şairinin həyat və yaradıcılıq yolu çox mürəkkəb, ziddiyyətli, enişli-yoxuşlu keçmiş, onlar şəxsi həyatda, yaradıcılıq yollarında da bir sıra məhrumiyyətlərə düşər olsalar da mənsub olduqları doğma Azərbaycanı sevmiş, ümitsizliyə qapılmamış, yaşadıkları cəmiyyətdə ictimai həyatın özündə doğan ədalətsizlik və bərabərsizliyə laqeyd qalmayaraq ona ciddi etiraz etmişlər. Onlar bunu başqa-başqa ədəbi üslub və poetik vasitələrlə etsələr də bir məsləkə xidmət etmişlər.

Vətənpərvər və vətəndaş səoətkarları kimi Sabir də, Şəhriyar da bu keşməkeşli yolda yazıb-yaratmış, sosial ədalətsizliyi və nöqsanları əmansız tənqid atəşinə tutaraq, darin ictimai məzmunlu şeirlərində, sinfi və milli haqsızlığı, ədalətsizliyi qabırq şəkildə oxucuların nəzərinə çatdırmışlar. Hər iki şair yaşadıkları dövrdə daha irəli gedərək ictimai yaramazlıqların köklərini axtarıb tapmağa çalışmış, onların aradan qaldırılması üçün yollar axtarmışlar.

Sabir kimi, Şəhriyarın da şeirləri hər şeydən əvvəl, də dövrü üçün çox aktual olan Cənubla Şimal arasındakı çoxcahatlı və qarşıqlı əlaqələrin genişləndirilməsinə xidmət edir. Sabirin də, Şəhriyarın da şeirinin həyatililiyi, qüdrətinə, gücünü darin xəlqilik, xalqsevərlik, millilik, islamçılıq təşkil etmiş və bununla da onlara ümumxalq məhəbbəti qazandırmışdır. İctimai haqsızlığa, bərabərsizlik və xurafata qarşı çıxan bu poeziya istismarı, zülmü, saxtakarlığı, iktidulütyü, yalançılığı, riyakarlığı rədd etmiş, müasirlərini ədalətə, ulviyyətə, azadlığa səsləmişdir.

Ədəbi-estetik istiqamətlərdə bir inqəsəd, bir məslək yolu ilə gedən Sabir və Şəhriyar sanki birgə addımlamışlar, son tədqiqatlar bir daha təsdiq edir ki, oolar öz yaradıcılıq yolunda əqidəca bir yer-

dədirlər, yaxın düşüncəli mütəfəkkirdirlər, filosofdurlar, mübariz vətənpərvər və xalqsevərdirlər.

Həmişə qayə, amal və şəxsiyyət birləşməsinə sadiq qalan Şəhriyar varislik və ənənə prinsipinə darin hörmətlə yanaşmış, digər dahi şərq şairləri ilə yanaşı M.Ə.Sabir irsinə də darin rəğbət başlamış, yeri gələndə ondan bəhrələnmiş, Sabir düşəsindən güc almışdır. Bu cəhəti M.Şəhriyarın tədqiqatçılarından olan şərqşünas alim, şair Hökümə Billuri dürrüst qiymətləndirərək "Məhəmməd-hüseyn Şəhriyar" məqaləsində belə yazmışdır: "Müasir Azərbaycan və fars ədəbiyyatının korifeylərindən biri kimi tanınmış və sevilmiş Məhəmməd-hüseyn Şəhriyar həm anadilli, həm də farsdilli klassik poeziyanın canlı ənənələri zəminində yüksəlmişdir. Klassika və Şəhriyar bədii əlaqələrini araşdırarkən Nizami, Xaqani, Hafiz, Rumi, Saibə, Yasaşı, Nasimi, Füzuli, Xətai, Vəqif, Sabir, Möcüz ənənələrinin də şairin qələminin kamilləşməsində məktəb roluna malik olduğunu aydın hiss edirik".

Sədidən və Hafizdən sonra ilk vaxtlarda farsdilli oxucu auditoriyasına hey-rətə gətirən Şəhriyar daha sonralar anadilli şeiri ilə ürəkləri fəth elədi. "Hey-dərbaba" kimi poeziya dağı-sütununu yaratdı. O, İran ərazisində azərbaycandilli poeziyanın, şeirin keçmiş əzəmətinə və şöhrətinə bərpə etdi. M.Ə.Sabir şeirinin xəlqi ruhu da bu prosədə bir duru çeşmə kimi onun şeir axımına qoşuldu, Şəhriyar şeirinin ironiya dolu ab-havasını yaratdı. Belə olmasaydı Şəhriyar kimi zamanənən böyük, əlçatmaz şairi "Şair olalı borc-ludur Sabirlərə ruhum" – deməzdi. Bu böyük etiraf Cənubla şairin böyüklüyünü bir daha təsdiq edir.

Bəli, onun ruhunun bir qolu da, bö-yük, bütün zamanların yeganəsi M.Ə.Sa-

bira bağlı idi. O, İran ədəbiyyatında yeni janrların yaraomasında M.Ə.Sabirin və onun mənsub olduğu "Molla Nəsrəddin"-in təsirini yüksək qiymətləndirir, jurnalın və Sabirin üslubundan bəhs edərək yazır: "Bu üslub ("Molla Nəsrəddin" üslubu – T.N.) bizim zamanəmizdən əvvəl, təqribən, səfəviyyə, zəndiyyə şairlərindən başlamış məşrutənən əvvəllərində ən çox "Molla Nəsrəddin" jurnalında iştirak edən Qafqaz şair və yazıçılarından əsərlərində, xüsusən nadir şair mərhum Şirvanlı Sabir əfsədinin tənqidi və ictimai mövzularında daha artıq nəzərə çarpır". "Molla Nəsrəddin" jurnalının Şəhriyara təsiri, C.Məmməd-quluzadə və M.Ə.Sabir yaradıcılığı ilə tanışlığı onun yaradıcılığının xarakteri

"Nisgilli sözlərin məni oddadı,
Ağrı alım, mənim bəğrım çatdadi.
Arzum bu dağ-daşı qatıb qatladı,
Gəldim sənin başın qoyum diz üstə,
Naz bəlaşı öpdüm, qoydum göz üstə". –

müxəmməs-beşliyin ab-havası, ruhu, ob-rəzləri M.Ə.Sabir şeirinin ruhunu xatırladır. Yaxud Şəhriyarın "Sənna təbim bəxtim kimi yandı, istəmirəm sizləri yaşlandırmı, Kütmələnən yaranı aşlandırmı" – deymi Sabir şeirinin ruhuna, pəfosuna, mənə və mahiyyətinə nə qədər

Kamil özünən ki, kamal əhlisən,
Şeirin nişan verir ki, hal əhlisən,
İncə, zərif, zövqü xəyal əhlisən,
Gündən-günə hünərdə çağlaşarsan, –

dəyə, öyüd-nəsihət verir. Yəni, son bu keyfiyyətlərə, bu məziyyətlərə malik olduğun üçün gündən-günə hünərdə çağlaşarsan və "Bir gün olar Sabirlə bağlaşarsan" nəticəsində əldə edirdi.

Şair kimi yetişməsində bir də Sabira minnətdarlığımı: "Döyünmə və Göyünmə"

və istiqamətlərində də özünü bürünə vermiş, onlardan ədəbi təcrübədə bəhrələnməsi uğurla nəticələnməmişdir.

Sabir ruhunda, yüksək ironiya və sarkazmla, sosial mühitə baxışı ilə fərqlənən Şəhriyar müxtəlif şeirlərində dəfələrlə Sabirin adını çəkmiş, onu böyük səoətkar kimi nümunə saymışdır. Onun "El bül-bülü" şeirində bu bir daha aydın nəzərə çarpır. Bu şeir mərhum şair, Şəhriyarın yaxın qohumu Cənubi Azərbaycandan şimala gəlmiş şair, alim tədqiqatçı Əbül-fəz Hüseyniyə mənzum məktub-cavab idi. Qeyd etmək lazımdır ki, Ə.Hüseyni həm də tədqiqatçı alim olmuş, Nəbati poeziyasının araşdırıcısı və vurğunu olmuşdur. Buradakı:

yaxındır. M.Ə.Sabir poeziyası da "Sizləri yaşlandırın", Kütmələnən yaranı aşlandırdı. Şəhriyar adı çəkildən "El bül-bülü" şeirində M.Ə.Sabiri "kamal əhli", incə, zərif, zövq əhli" kimi hünerli şair kimi dəyərləndirir və bunu Əbül-fəz Hüseyniyə nümunə göstərərək, ona –

şeirində Şəhriyar şair olalı borcudur Sa-birlərə ruhum" – deyirdi.

Sabirlə Şəhriyarın yaradıcılığına, onların bədii irsinə yaxından bələd olduqca görmək olur ki, Şəhriyarın bir çox şeirləri fikrən, ruhan Sabir şeirləri ilə səsləşir. "Qardaşım Süleyman Rüstəmə", "İki

qardaş arasında" şeirlərindəki bözi beyt və mısırlarda bu yaxınlığı daba aşkar müşahidə etmək olur. Məsələn, onun "Qorxum budur oyun ola, millət yenə qoyun ola", mısırları Sabirin "Bütün işlər oyun oldu, səbəb boynu yoxun oldu" mısırlarını anı olaraq yada salır. Eləcə də "Tapsa millət yavan aş, özləri bozbaş yesinlər, yəna bir nisbat ola aş ilə bozbaş arasında" mısırları Sabirin "Nuş olur canıma ki, xasə o hangamda kim, Mən yeyəm xırda

Sübh xəyalilə xoruzlanarkən,
Mən də Hophop tək bir ağız banladım...

Bu mısırlar Sabirin "Elə bildirdim ki, dəxi sübh olub" şeiri ilə bir üslubdadır.

Zülmə, zalimə öz etirazını bildiren Şəhriyar yaradıcılığının bu mərhələsində həyata satirik şair M.Ə.Sabir gözlü ilə baxır, "Məhkəmələri asanlamğa", "Təbrizi Tehranlamğa", "Xəlqi oyatmağa", "Küfr müsləmanları kafirləyərək" onları müsəlmanlaşdırmağa cəhd etməyə başlayır və öz şeirini Sabirsayağı yekunlaşdırır.

M.Ə.Sabir satirasının rubundan gələn nəfəsini cırıptıran Şəhriyarın "Çapalayı ürək sinəmdə", "Məlul yazıq, neyləsin?", "Yaza bilməyirəm", "Qara basdı heka-yəsi", "Qəmle atış-barış", "Yol göstərən, yol gedən" qəbilden onlarla şeirlərində də hiss olunur. Təsədüfi deyildir ki, onun "Yol göstərən, yol gedən" şeirinin aşağıdakı mısırları necə də Sabirin şeirlərini xatırladır: Anlamayan xar olmaz Yol göstərən olmasa, Yol gedən hüşyar olmaz".

M.Ə.Sabirin Azərbaycan poeziyasını hüşyarlığa aparan, şeir yolu ilə gedənlərə "yol göstərən" şeir dünyası bir daha göstərir ki, hər iki şairin məqsədi eynidir. Şəhriyarın öz təbiri "əlin dardını söylər dilidirlər", qaranlıqda el məşəlidirlər, "ədəbiyyat güldürülər!".

Azərbaycan xalqının fəxri olan iki dahi şairin, həm Sabirin, həm də Şəhriyarın şeirləri İranda, Azərbaycanda, Türkiyədə, İraqda, Orta Asiyada geniş yayıl-

uşaqlar baxa, ağlaşa ot"!!! mısırları ilə həməhəndir. Şəhriyar "Türk dili" şeirində də Sabiri "Süfrəli, qəlbi geniş" bir şair kimi qiymətləndirir.

M.Ə.Sabir sənət və şəxsiyyətinə böyük sevgi və bağlılığını, Şəhriyarın "Sabirin xoruzu" şeiri bariz şəkildə nümayiş etdirir, onun Təbriz dövrü yaradıcılığının mahiyyətinə aydınlıq gətirir və yaradıcılığının bu mərhələsində ruhən Sabirə - Hophopa bağlılığı aşkar görünür:

mış, o taylı bu taylı Azərbaycanın hüdudlarını aşaraq, dünyanın azərbaycanlılar yaşayan bütün ölkələrində XX əsrdə yaranmış yeni və qüdrətli sənət oskrlarını kimi sevilmişdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Məhəmmədhusəyn Şəhriyar. "Yalan dünya" kitabına ön söz əvəzi. Azərbaycan Ensiklopediyası nəşriyyatı, B., 1993, s.6.
2. Seyid Məhəmmədhusəyn Şəhriyar. Divan. c.IV.Tehran 1332 (müqəddimə); eləcə də ("Əfsanəyi-şəb (farsca), Tehran, 1336 (1957), s.5.
3. Şəhriyar M. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Çapıoğlu, 2004.

T.Новрузов

За единство цели

Резюме

В статье говорится о гигантских лицах Азербайджанской литературы XX века Сабир и Шехрияра. Напоминается об их сходстве друг с другом.

T. Novruzov

The Same Purpose

Summary

In this article it is spoken about outstanding thinkers of Azerbaijan literature Sabir and Shahriyar. Their relations and similarities are reminded.

Klassik irsə müasir yanaşmalar

Ramin Ələməddov
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Bu gün ayrı-ayrı dünya ölkələri arasında bütün istiqamətlərdə əlaqə, yaxınlaşma, universal dialog, qarşılıqlı təsir etmə tempi mövcuddur. Bu temp "Qloballaşma" (dünyaviləşmə), "Avropaya inteqrasiya", "Avrasiya" terminləri ilə artıq çoxsaylı milli dillərin leksikonunda möhkəmlənərək populyarlaşmışdır. Təəssüf ki, bu dünyəviləşmə qarşılıqlı inteqrasiyadan daha çox, Şərqi Qərbə meyli, Qərbin də Şərqi təsiri istiqamətində daha çox özünü göstərir. Balans pozulur. Əlbəttə, bu təsiretmə və təsirlənmə Qərbin elmi-texnologiyə yeniliklərinin, elektron cihazlarının üstünlüyü inkarediləməzdir. İnternet zamanının sivilizasiyası spesifik anlayışların əhatəsində baş verdiyi üçün bu qloballaşmanın xarakteri tamamilə özünəməxsusdur. Ona görə də çağdaş tədris prosesi bu elektron texnologiyasının iştirakı ilə təlimin bu gün dəbdə olan interaktiv metodun tələbləri ilə həyata keçirilməsini zəruri edir. İnteraktivliyin intensivləşmə, əks əlaqə, problem situasiya kimi prinsipləri fənlərin tədrisində yeni tipli texnologiyalardan daha məharətlə istifadə etmə mexanizmini ortaya atır.

Bu istiqamətdə aparılan təlimin uğurlu nəticəsi, ilk növbədə götürülən mövzunun aktuallığından və universallığından asılıdır. Bu mənada 200 illiyini qeyd edəcəyimiz M.F.Axundov yaradıcılığının Şərq-Qərb kontekstində öyrədilməsi xüsusi elmi-metodoloji aktuallıq kəsb edir. Çünki bu mövzu məzmunca zəngin, informativ, universal, həm də düşündürücüdür.

Azərbaycanın Avropaya, o cümlədən Avropalaşmış Rusiyaya inteqrasiya meyli hələ çoxdan – iki-üç əsr əvvəldən başlamışdır. Akademik F.S.Qasımovdan da dediyi kimi, "XVIII əsrin ikinci yarısında yaşamış qabaqcıl dövlət xadimi qubalı Fətəli xanın və Qarabağ xanlığının xarici işlər vəziri məşhur şair Vəqifin Rusiya oriyentasiyasına böyük əhəmiyyət verdikləri tarixdən bizə məlumdur" (1.səh.11). Aramız Şimal hissəsi – bugünkü müstəqil Azərbaycan əslində XIX yüzilliyin əvvəllərindən Avropaya inteqrasiya mərhələsinə daxil olmuşdur. Rus-Ran savaşlarından sonra, xüsusilə də "Gülüstan" (1813) və "Türkmançay" (1828) müqavilələrindən sonra bu proses sürətlənirdi.

Qərb mədəniyyəti də öz müsbət təsiri etibarlı ilə sınaqdan çıxdı. M.C.Topçubaşov, M.Kazımbay, A.Bakıxanov, M.F.Axundov kimi Azərbaycanın universal zəka sahiblərinin yetişməsinə bu progressiv xəttin əvəzsiz rolu olmuşdur. Bu ziyalılar həmin əsrdəki mədəni-mənəvi təsirin nəticəsi kimi yetişərək həm özləri məşhurlaşmışlar, həm də bu yolu inkişaf etdirmişlər. Onlar ziyəoləndikləri qabaqcıl Avropa mədəni-mənəvi faktorları ilə mənsub olduqları xalqın müasirləşməsi yolunda əvəzsiz xidmətlər göstərmişlər.

Məhz M.F.Axundovun yaradıcılıq portreti homin sosial-mədəni inteqrasiya prosesinin real mənzərəsini əks etdirməyə ən gəzəl misaldir.